

Podobny pogląd wyraża patriarcha Konstantynopola Bartłomiej I wskazując, że przychodzi dla prawosławia czas bezinteresownego dzielenia się, aby przyspieszyć nastanie Kościoła niepodzielno. Dlatego patriarcha wzywa Kościół prawosławny do dzielenia się z innymi Kościołami swą teologią doświadczenia, tą radością paschalną, którą czci jego liturgia i którą odzwierciedla piękno ikon, i do której każdy jest powołany¹.

Ponieważ prawosławie, w ujęciu jednego z czołowych jego przedstawicieli Oliviera Clément, dla chrześcijaństwa zachodniego nie jest czymś zewnętrznym, ale przynależy do jego wewnętrznego życia oraz jest powołane do harmonijnego jego wzbogacania, aby odnawiać ziarną jedności, żeby już teraz przybliżyć objawienie Kościoła pojednanego².

Jaworów-Lwów (Ukraina)

KS. WASYL TUCHAPETS

KOMENTARZE – REFLEKSJE – MATERIAŁY DUSZPASTERSKIE

ks. Tarsycjusz Sinka CM

ŚRODA POPIELCOWA

Środa Popielcowa rozpoczyna okres Wielkiego Postu. W dniu tym posypuje się głowy popiołem³. Środa Popielcowa zwana krócej Popielcem ma swoją historię i treść teologiczną.

ŚRODA

Dlaczego akurat środa rozpoczyna okres Wielkiego Postu? Pierwotnie okres przygotowawczy do uroczystych obchodów Zmartwych-

¹ Zob. O. CLÉMENT, *Prawda was wyzwoli. Rozmowy z patriarchą ekumenicznym Bartłomiejem I*, tł. M. Żurowska, Warszawa 1998, s. 233.

² Por. O. CLÉMENT, *Inne słońce. Duchowa autobiografia*, tł. M. Żurowska, Warszawa 1998, s. 140.

³ *Mszal rzymski dla diecezji polskich, Ogólne normy roku liturgicznego i kalendarza*, 28-29, Poznań 1986, s. [69].

wstania Pańskiego trwał czterdzieści godzin, obejmując Wielki Piątek i Wielką Sobotę¹. W III w. ten okres przygotowawczy na ogół znany był już w całym Kościele i czasowo przekraczał Wielki Tydzień. Od połowy III, a zwłaszcza w IV w. ukształtował się Wielki Post czterdziestodniowy (Quadragesima), jako czas pokuty i pogłębienia życia religijnego wiernych². Post ten jednak nie był ciągły. W Rzymie na przykład poszczono tylko trzy tygodnie, a mianowicie po pierwszej i czwartej niedzieli Wielkiego Postu oraz w Wielkim Tygodniu. Jednak przykład Chrystusa Pana poszczącego czterdzieści dni i nocy (Mt 4,2), Mojżesza (Wj 34,28) i Eliasza (1 Krl 19,8) kazały zatroszczyć się o to, aby czterdziestodniowy post był nieprzerwany. Czas między pierwszą niedzielą Wielkiego Postu, a Wielkim Czwartkiem wynosił faktycznie czterdzieści dni. Jednakże według swojego zwyczaju chrześcijanie nie pościli w niedziele, wobec czego rzeczywisty post wynosił tylko trzydzieści cztery dni. Kiedy od początku V w. w obchodach paschalnych punkt ciężkości spoczął na Zmartwychwstaniu Pańskim, wówczas Wielki Piątek i Wielką Sobotę włączono do Wielkiego Postu, który od tam liczył trzydzieści sześć dni. Dalsze cztery dni brakujące do biblijnej cyfry czterdziestu, dodano pod koniec pontyfikatu papieża Grzegorza Wielkiego († 604), przesuwając początek Wielkiego Postu na Środę (caput ieiunii). Odtąd okres Wielkiego Postu rozpoczyna Środa nazywana później „Popielcową”³.

POPIELCOWA

Nazwa „Środa Popielcowa” wywodzi się z obrzędów sakramentu świętej pokuty. Żaden z sakramentów świętych nie ulegał w ciągu wieków tylu zmianom zewnętrznych form, co sakrament pokuty. Świadczy to o jego żywotności i stałej aktualności⁴. Od połowy V w. w poniedział-

¹ TERTULIAN, *De ieiunio*, 2; INNOCENTY I, *List 25 do biskupa Decencjusza z Gubbio*, 4; zob. J. LECHNER, *Liturgik des römischen Ritus*, Freiburg i. Br. 1953, s. 138; W. SCHENK, *Rok liturgiczny*, [w:] *Wprowadzenie do liturgii*, Poznań 1967, s. 440.

² SOBÓR NICEJSKI, kan. 5; *Peregrinatio Egeriae*, 27, 1; zob. J. LECHNER, *Liturgik*, s. 138; W. SCHENK, *Rok liturgiczny*, s. 440.

³ J. MICHALAK, *Zarys liturgiki*, Płock 1939, s. 121; H. SCHMIDT, *Introductio in liturgiam occidentalem*, Romae 1962, s. 506 i 512; A. CHEVASSE, *Der Osterkreis*, [w:] *Handbuch der Liturgiewissenschaft*, t. 2, Leipzig 1966, s. 245.

⁴ W. SCHENK, *Liturgia sakramentów świętych*, t. 2, Lublin 1964, s. 5-24.

łek po pierwszej niedzieli Wielkiego Postu, a od początku VII w. w śróde przed tą niedzielą miał miejsce obrzęd wypędzania publicznych pokutników z kościoła za ciężkie przewinienia. Po tajnej spowiedzi przed biskupem lub jego delegatem¹, pokutnicy ustawiali się przed bramą kościoła o wyznaczonej porze. Po wprowadzeniu ich do kościoła, biskup i kapłani sykali im na głowy popiół, wypowiadając przy tym słowa zaczerpnięte z Pisma Świętego: „Pamiętaj człowiecze, że jesteś prochem i w proch się obrócisz; czyn pokutę, abyś miał życie wieczne” (Rdz 3,19). Potem biskup pokropił ich wodą święconą, następnie poświęcił im szaty pokutne, które zaraz przywdziewali i kładli się na posadzce na czas Litanii do Wszystkich Świętych. W końcu zostali wypędzeni z kościoła jak Adam z raju po grzechu pierwotnym².

W X w., a może nawet wcześniej, obok publicznych pokutników, do posypania głów popiołem zaczęli dołączać się także wierni obecni w kościele, ponieważ każdy człowiek jest grzeszny i ma za co pokutować. Od tej właśnie praktyki śróde rozpoczynającą okres Wielkiego Postu nazwano „Popielcową”. Ten nowy obrzęd popielcowy w 1091 r. synod w Benewencie zalecił wiernym na początek Wielkiego Postu. Papież Urban II († 1099) uznał ten zwyczaj i zalecił go wszystkim wiernym i kapłanom³. W ten sposób z tego wzruszającego obrzędu wypędzania publicznych pokutników z kościoła pozostała ceremonia posypywania wiernych popiołem w pierwszym dniu Wielkiego Postu jako stały zwyczaj. W 1474 r. Środa Popielcowa pod nazwą Feria Quarta Cinerum znalazła się w Mszałe Rzymskim, a w 1596 r. z pontyfikatów średniowiecznych, zwłaszcza Durandusa, prawie bez zmian obrzęd ten przeszedł do Pontyfikatu Rzymskiego⁴.

¹ EUZEBIUSZ, *Hist. Eccl.* VI, 6 i 43; AUGUSTYN, *Sermo* 296, 11; LEON WIELKI, *Epist.* 168, 2; W. SCHENK, *Liturgia sakramentów*, s. 16.

² J. LECHNER, *Liturgik*, s. 140; W. SCHENK, *Rok liturgiczny*, s. 444.

³ J. MICHALAK, *Zarys liturgiki*, s. 187; J. WIERUSZ-KOWALSKI, *Liturgika*, Warszawa 1956, s. 204; M. LURKER, *Słownik obrazów i symboli biblijnych*, Poznań 1989, s. 183.

⁴ W. SCHENK, *Liturgia sakramentów*, s. 40; R. BERGER, *Kleines Liturgisches Wörterbuch*, Freiburg i. Br. 1969, s. 44.

TREŚĆ TEOLOGICZNA

Treść każdego obrzędu liturgicznego odczytuje się z widzialnego znaku i towarzyszących mu słów. W obrzędzie Środy Popielcowej znakiem widzialnym jest popiół sypany wiernym na głowy ze słowami: „Pamiętaj, że jesteś prochem i w proch się obrócisz”. Używa się popiołu, a słowa mówią o prochu. Popiół jest pozostałością po spaleniu materiałów pochodzenia organicznego. Proch zaś jest wyschniętą i rozdrobnioną na pył cząstką ziemi. Znaczenie symboliczne popiołu łączy się z jego podobieństwem do prochu ziemi. Obydwie te substancje często wyliczane są razem. Z natury swej wskazują one na znikomość, przemijalność, śmiertelność, żalobę, ból. Dlatego w wielu kulturach popiół uchodzi za symbol śmierci i żalu¹.

Treść obrzędu Środy Popielcowej ma swoje źródło przede wszystkim w Piśmie Świętym. Podstawowe znaczenie ma tu wyrok Boży, jaki usłyszał nasz prarodziec po grzechu pierworodnym, przypominany podczas posypywania głów popiołem: „W pocie oblicza twego będziesz tedy musiał zdobywać pożywienie, póki nie wrócisz do ziemi, z której zostałeś wzięty; bo prochem jesteś i w proch się obrócisz” (Rdz 3,19). Popiół i proch są ukazane jako symbole znikomości i przemijania wszystkiego, co ziemskie, razem z materialną częścią ludzkiej natury, która „wróci do ziemi, z której została wzięta”. Prawda ta pobudza grzesznego człowieka do żalu, do nawrócenia i pokuty.

W księgach Starego Testamentu wiele jest miejsc, które ukazują symbolikę prochu i popiołu². Mówią one o ułomności życia ludzkiego i jego przemijalności. Abraham wie, że jest tylko prochem i popiołem (Rdz 18,27). Proch i popiół oznaczają też zawinioną karę Bożą (Pwt 28,24) rozumianą jako skutek grzechu (Ez 28,18). Obrazują pokutę (Dn 9,3), smutek i żal (2 Sm 13,19; Ps 102,10). Popiół jest materią oczyszczoną i świętą (Kpł 6,4) używaną do różnych oczyszczeń (Lb 19,9,17). Dla Pana Boga ważniejsze są dobre uczynki aniżeli pokuta

¹ D. FORSTNER, *Świat symboliki chrześcijańskiej*, Warszawa 1990, s. 77; M. LURKER, *Słownik*, s. 182; M. OESTERREICHER-MOLLWO, *Leksykon symboli*, Warszawa, s. 127.

² Rdz 3, 17, 19; 18, 27; Kpł 6, 4; Lb 19, 9, 17; Pp 28, 24; Joz 7, 6; 2 Sm 13, 19; 1 Krl 13, 3; Job 2, 12; 30, 19; 42, 6; Syr 10, 9; Ps 102, 20; Iz 44, 20; 61, 2; Ez 27, 30; 28, 18; Dn 9, 3; Jon 3, 6.

w worku i popiele, podejmowane na pokaz (Iz 58,5)¹. Podobna symbolika występuje w Nowym Testamencie². Chrystus nie gani pokuty w popiele i włosiennicy (Mt 11,21; Łk 10,13), ale piętnuje demonstracyjne oznaki pokuty (Mt 6,16). Najważniejsza jest przemiana, która dokonuje się w sercu człowieka i sprawia, że znów „staje się jak dziecko”, niewinne (Mt 18,3). Ciągłe na nowo trzeba „szukać Królestwa Bożego i Jego sprawiedliwości” (Mt 6,33), kierować się zasadami nowego prawa. Potrzebna jest pokorna prośba zanoszona do Boga z ufnością: „Boże, miej litość dla mnie, grzesznika” (Łk 18,13). Nawrócenie jest dla człowieka darem darmo danym, łaską pochodzącą z inicjatywy Boga. To Dobry Pasterz rozpoczyna poszukiwanie zagubionej owcy (Łk 15,4). Odpowiedź człowieka na tę łaskę obrazuje przypowieść o synu marnotrawnym wracającym do ojca, którego porzucił. Ukazuje ona ogrom ojcowskiego miłosierdzia (Łk 15,11)³.

Obok symboliki wspólnej z prochem ziemi, popiół symbolizuje ponadto oczyszczenie i zmartwychwstanie. Jako końcowy produkt oczyszczającego działania ognia, popiół nabiera mocy oczyszczającej. Zmieszany z krystalicznie czystą wodą źródlaną nabiera zdwojonej siły oczyszczającej (Lb 19,9.17; Hbr 9,13). W czasie procesu spalania popiół przyjmował niejako moce z palonych istot. Jako substancją o ukrytych mocach posługiwano się popiołem do różnych oczyszczeń i do odstraszenia złych duchów. Gdy popiół swoją czystą substancją przenika glebę, użyźnia ją i rodzi nowe życie. Dlatego popiół może być symbolem odradzającego się życia, także duchowego, a pośrednio przyszłego zmartwychwstania⁴.

OBRZĘD

W atmosferze tak bogatej symboliki popiołu, Kościół wprowadza swoje dzieci w okres Wielkiego Postu. W Środę Popielcową w czasie Mszy świętej poświęca się popiół przygotowany z gałązek palm lub innych drzew, poświęconych w Niedzielę Palmową poprzedniego roku

¹ M. LURKER, *Słownik obrazów i symboli*, s. 182-183.

² Mt 10, 14; 11, 23; Mk 6, 11; Łk 9, 5; 10, 11. 13; Hbr 9, 13; 2 P 2, 6; Ap 18, 19.

³ *Słownik teologii biblijnej*, red. X. LÉON-DUFOUR, Poznań 1973, s. 711.

⁴ D. FORSTNER, *Świat symboliki*, s. 78; M. LURKER, *Słownik obrazów*, s. 182; M. KUNZLER, *Liturgia Kościoła*, Poznań 1999, s. 236.

i posypuje się nim głowy wiernym. Ceremonią tą Kościół przypomina każdemu Boży wyrok, który po grzechu pierwotnym zawisł nad człowiekiem: „Pamiętaj, że jesteś prochem i w proch się obrócisz” (Rdz 3,19). Wzywa tak swoje dzieci do pokuty, nawrócenia, do porzucenia krętych dróg grzechu. Przez grzech człowiek odwraca się od Boga, przez pokutę natomiast otrzymuje przebaczenie Boga i Kościoła oraz życie wieczne. Do takiego nawrócenia i pokuty wzywa Chrystus w Ewangelii, dlatego biorąc popiół w Środę Popielcową możemy usłyszeć także słowa: „Nawracajcie się i wiercie Ewangelii” (Mk 1,15)¹.

Przyjęcie popiołu na początku Wielkiego Postu oznacza, że w tym okresie chcemy w szczególny sposób pokutować za popełnione zło i zaniedbane dobro, a także pojednać się Bogiem i ludźmi.

Kraków

KS. TARSYCJUSZ SINKA CM

ks. Andrzej F. Dziuba

ZAKON RYCERSKI GROBU BOŻEGO – POWSTANIE I DZIEJE

Niepowtarzalnym miejscem twórczej manifestacji wiary dla chrześcijan jest Ziemia Święta; ziemia ziemskiego życia i działalności Jezusa Chrystusa, wcielnego Syna Bożego. To miejsce spełnienia zapowiedzi mesjańskich Starego Przymierza. To dar ziemi ku wyrazom rozeznawanym przez ludzi wielkich dzieł zbawczych. Zresztą autentycznie tak było i w całej przeszłości wychodzenia Boga ku ludziom.

Natomiast wśród licznych miejsc w Ziemi Świętej na pierwszy plan, obok Betlejem wysuwa się Jerozolima, a zwłaszcza Grób Boży. Aby jednak był do końca zrozumiałym musi być on widziany w światłach zmartwychwstania i pełnej chwały paschalnej, tj. pokonania grzechu i śmierci. Ten finał ziemskiego życia Jezusa z Nazaretu dopiero twórczo tłumaczy wszystko to, co było wcześniej w całym Jego ziemskim pielgrzymowaniu.

¹ *Mszal Rzymski dla Diecezji Polskich*, s. 62; T. SINKA, *Symbole liturgiczne*, Kraków 1991, s. 81-82.